

O PŮVODCE PRVÉHO POLITICKÉHO PROGRAMU ČESKÉHO

F. M. Bartoš

Je to nevelká knížečka o 53 str. dvanáctky, ale památná jako první spis novodobé naší literatury, vyslovující politický program národa. Vyšla 1845 s názvem Slovo v čas o vlastenectví, o češtině a o národu československém, s ohledem na spolek německý zvláště celní, a vyšla ovšem za hranicemi, v Lipsku, a bez podpisu. Doma mohla být rozšiřována jen tajně a s nebezpečím, takže náleží mezi nemalé vzácnosti. Jungmann se jí ani neodvážil zaznamenat ve svém knihopisném díle, a že unikla i Douchovi, zapadla tak důkladně, že byla do literatury uvedena teprve na počátku našeho století Z. Tobolkou.¹⁾ Později ji rozebral mladý J. Heidler²⁾ a pokusil se jí zasadit do dějinné souvislosti, z níž vzešla. Nejnověji upozornil na Slovo F. Strejček³⁾ a učinil smělý náběh k řešení otázky, kdo je jeho autorem, aniž se mu však, jak se obávám, podařilo otázku přesvědčivě rozhodnout. Nevím, zda v tom budu šťastnější, knížka však jistě zaslouží, abychom se k ní vraceli přinejmenším tak dlouho, dokud se nepodaří tyto i jiné záhady s ní souvisící rozluštit.

Jak ukazuje název, má Slovo obsah dosti pestrý. Spisovatel chce podle úvodních slov čelit stížnostem na nová slova v češtině a podat návrhy, jak by se česká řeč v lepší stav uvést mohla. Avšak to má zřejmě jen ten účel, skrýt před nepovolanými vlastní obsah spisku. Sotva totiž spisovatel prohlásí, že řeč, pokud žije, musí růsti spolu s národem touž měrou, jakou se jeho vědomosti a umění vzdělávají, neboť jen mrtvá řeč má své meze a více růsti a novými slovy se obohacovati nemůže, a sotva odmítne námitku, že přiučování novým slovům ještě více příznivců češtině odrazí, rozhoduje, že budoucnost národa závisí na získání mládeže a že proto je zapotřebí, aby všichni ti, jež s mládeží obzvláště zacházejí a její vychování na starosti mají, rodiče, učitelé, vychovatelé, kněží, to si za svatou povinnost ukládali, děti

1) První politický program čes. nové doby v ČČM 1906, 545-9, kde ovšem probírá i tři německé polit. brožurky, z nichž dvě anonymní připisuje Braunerovi, kdežto Heidler (uv. dále) prokazuje autorství hrab. Schirndinga. "T o b o l k a psal o Slovu ještě v díle Česká politika III, 1909, 24 a v Literatuře čes. XIX.stol. III,1,521.

2) Čechy a Rakousko v polit. brožurách předbřeznových (1920) 120-2. Stanoviska spisku k otázce československé si všiml 1922 i Alb. P r a ž á k, Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štáru 364 a pak i v knize Národ se brání (1946) 200-1.

3) Naši bojovníci pérem (1948) 71-83. Stať má název Předbřeznový velezrádce.

nám neodcizovati, ale k pravému vlastenectví vésti, "O tom, praví, buď mi dovoleno, abych i já své mínění v této věci bez ostýchání, svobodně, upřímně a důvodně, jakž potřeba káže a nouze tlačí, projevil." A pokračuje: "Trojí zákon nám lásku k vlasti ukládá za povinnost: 1. nejvyšší zákon křesťanské lásky a mravnosti; 2. přirozený zákon zachování a rozmnožení sebe a svého národa jakožto plemene, tudíž i přirozené právo národní a vlastní čest; a 3. občanský zákon v ohledu spravedlnosti, obecné jistoty a obecného dobra."

To je vlastní předmět spisku, který postupně probírá. Krátce se zdržuje u prvního příkazu křesťanské lásky (str.6-8), déle (8-24) u výkladu zákona přirozeného, nejdéle u bodu třetího, u právního a politického zdůvodnění českých nároků národních. Zde (29) se knížka obrací na dynastii, aby ji přesvědčila, že v jejím zájmu je podporovat nikoli Němce, ale Slovany. Ukazuje zejména na expansi Pruska, jak se hrozivě rozvíjí proti Rakousku, a vznáší přitom výmluvné žaloby na Habsburky. Útočí dále na pruskou agitaci, aby Rakousko vstoupilo do Zollvereinu, jenž spojil od 1834 značný počet německých států pod pruským vedením, a vyvrací její důvody, jež nabývaly zřejmě půdy i u nás. Schvaluje v té věci odpor Maďarů a neostýchá se ani vyslovit zřetelné hrozby dynastii Pruskem, ano i Ruskem.

Zde je vlastní jádro knížky a zde rozvinuje spisovatel nakonec národní a politický program, který shrnuje závěrem (48-51) v těchto pět požadavků. "K ujištění a k povznesení naší národnosti, praví, musíme si hledět vydobyt předně: národní československé školy místo německých. Za druhé nepoutání nás ještě více na naše nepřátele Němce přidáním nás k německému spolku celnímu k naší potupě a záhubě. Za třetí odtržení nás a osvobození od spolku německého. Za čtvrté k žádání jest, aby i ten povstalý zlozvyk, Čechy, Moravu, Slezsko, ba i Polsko německé země jmenovati, konečně přestal. Za páté žádati musíme, aby i královský nejvyšší kancléř od arciknížecího rakouského opět oddělen a jen s halickým kancelářem spojen i jen svému zvláštnímu česko-halickému nejvyššímu kancléři, jako dříve, podřízen byl a zůstal, doň pak aby jen hodní Čechové a Haličané, z Němců pak jen české a polské řeči úplně mocní, v naší vlasti rodilí a ostatně též hodní, byli usazováni, jakož toho Uhry i Sedmihraďsko účastní jsou. K dosažení však tak velikého, důležitého a nesnadného úkolu, končí spisek, potřeba je vsí naší a sjednocené síly; potřeba, abychom nutnost oněch prostředků, především i jedné, samostatné, v nářečí nerozdobené literatury české, tudíž i sjednocení se s námi Moravanů i Slováků v jeden národ český, vůbec po celé vlasti k vědomí přivedli; abychom neunaveně k tomu pracovali a zvláště stavy a všechny i nejvyšší úřady, jakožto naše prostředníky, k náhledu našich potřeb a našich žádostí i jich nevyhnutel-

nosti je přivedše a o tom přesvědčivše, nejmilostivější královské povolení a udělení všech nadjmenovaných svobod...vyprositi hleděli a si ce najednou. Neboť nevím, že když se dvoru ta naše paterá žádost najednou přednese, že on hned známosti našich potřeb nabude, a aby nás upokojil, aspoň jednu žádost nám povolí i vyplní, kdežto by jinak nebyl k tomu tak snadno náchylen.⁴⁾ Kdyby pak ani jedné žádosti povoliti se nám nechtělo, nesmíme se dáti odstrašiti a v svém vynasnažení ustáti, neboť ani kuře nepřijde lehce na svět...strom také nepadne na první ránu...Protož pevně a neunavně, ovšem ale i obezřetně budem muset pokračovati tak dlouho, až svého cíle dojdem. Povedlo-li se nám to konečně, pak i národ, řeč jeho i literatura se povznese, žádný nám, s námi obcující, své vážnosti a přízně neodepře, anobř spíše naše přízeň mnohemu bude žádoucí. S Bohem tedy začneme, všichni my Čechoslovane k tomu jednomu cíli se sjednoíme a o dosažení jeho všemožně pracujme, Bůh, pak, jenž nás až posud chránil, ten Otec všech národů, zajisté nám k tomu, an jen, co slušného a spravedlivého jest, zamýšlíme, naši chvalitebné snažnosti svého svatého požehnání udělí a svou pomocí k tomu i dopomůže."

Toť zhruba obsah památného spisku. Nuže, kdo je jeho původce? Cestu odpovědi na tuto otázku spisovatel hodně ztížil. V celé knížce nenajdeme než jedinou zmínku osobní. "Slýchal jsem často, zní (32), ještě za živobytí Frydrycha II., že by Prus rád měl Čechy až po Labe."⁵⁾ To znamená, že v roce skonu velkého krále pruského 1786 bylo spisovateli aspoň 10 let, tj., že byl v době napsání knížky aspoň sedmdesátník. To by byla cenná opora pro naše pátrání, neboť českých spisovatelů tak vysokého věku je 1844 zcela málo, kdyby jen bylo na ni spolehnutí. Marně hledáme mezi nimi muže, jenž by byl mohl napsat Slovo. Mohl by to být vlastně jedině Jungmann. Ale právě toho vylučuje jeho stařecká zbázlivělost politická.⁶⁾ Nezbyvá tedy než usoudit, že věta není než mystifikace, která má zasypat stopy a zabránit, aby autor byl poznán. Opory, které jsme se chytali, musíme se tedy vzdát. Naštěstí se spisovatel prozradí přece, a to nápadným výrazem, srozumitelným pouze v dost ohraničeném kraji. Je to slovo Frantaláci.⁷⁾ Marně je hledáme v Jungmannově Slovníku i jiných slovnících; kdo mu rozumějí, jsou pou-

4) Tato věta je pouze v rukopise Slova, ale byla tu škrtnuta.

5) Hned nato se praví: "Také vědomo, že již mnohem dříve v čas prvního i druhého dělení Polska a obležení Bělehradu Pruský ministr Herzberg chtěl Pruské hranice vésti od Holomouce k Poděbradům a dále". Mínil se pokus Hertzbergův, jehož nezdar měl vzápětí jeho odstoupení 1790 (Joh. H a l l e r, Die Epochen der dt. Geschichte 1928, 279). Spisovatel věděl o této krizi nejspíše z Ign. C o r n o v y, Stranek's Staat von Boehmen 6, 1801, 632 a d., kde byla podrobně vyličená, ale jen z matné vzpomínky. Zmíněná dělení Polska byla 1772 a 1893.

6) Jak. M a l ý, Naše znovuzrození I, 1880, 53.

ze obyvatelé kraje německobrodského. Je to jméno Němců z národnostního ostrova mezi Brodem a Jihlavou, jehož středem je městečko Pohled, něm. Frauental. Záhadný spisovatel se tedy narodil zde. A odtud právě pocházel muž, jehož jméno nám nabízí F. Strejček. Je to Jan Hulakovský, narozený 1804 v Havlíčkově Brodě, kde také vystudoval gymnasium, od 1830 kopista, od 1834 archivář Národního musea, odkudž 1846 postoupil na kancelistu archivu místodržitelského. Pro účast v hnutí r. 1848 byl však již 1853 předčasně pensionován a donucen k návratu do rodného města, kde zdědil domek a dožil 1877 ve věku 73 let.⁸⁾ Tvrzení o jeho autorství Slova opírá Strejček o výtisk spisku podepsaný Hulakovským⁹⁾. Možno je však opřít i o dvojí rukopisné znění Slova, uchované v Nár. museu.¹⁰⁾ Není to přepis tisku, jak jsem se mylně domníval, nýbrž zřejmě jeho předloha, psaná Hulakovským, která byla pak rozličně zmírněna,¹¹⁾ ať již spisovatelem či saským censorem. Ani toto dvojí znění rukopisné nedokazuje ovšem ještě autorství Hulakovského bezpečně. Mohl by to být i pouhý přepis cizího spisku, pořizovaný mužem, jenž si musil přivydělávat přepisováním. Slovo obsahuje však některé věty a výklady, jež se hlásí zřetelně k Hulakovskému jako původci.

Čteme tu (17) ne bez překvapení, že Ferdinand I. první německou korespondenci do úřadů uvedl a že jeho návozem (jak posavad domněnka jest a pravdě/?/ podobná) l. 1541 hrad Pražský a v něm desky zemské všecky i celá Malá Strana shořela. A na odůvodnění tohoto soudu čteme v poznámce: "Jest přece nepochopitelno, proč právě z desk zemských, toho nejslavnějšího pokladu království českého, pro celou zem tak dů-

7) V. Z e l e n ý, Ze života K. Havlíčka v Knihovně čes. klasiků belletristů III, 1906 (přetisk z Osvěty 1872) 156 a Korespondence K. Havlíčka, vyd. L. Quis 1903, 428. Slovo brání jednoty jazyka českého proti separatistům, z nichž jmenuje Vinc. P. Z i a k a s jeho Böh. Sprachlehre 1842, vzorem Němců, a praví 20: "Což pak by i řekli, kdyby takhle Frantalákům se zachtělo svou mluvu za spisovnou řeč vtíratí a jí jednou za samospasitelnou vyhlašovatí?"

8) Jeho životní ceudy a činnost v dnešním ústředním archivu státním vypsál 1938 Jar. P r o k e š ve Sborníku archivu min. vnitra XI, 35-62. O jeho činnosti v Nár. museu Jos. H a n u š, Nár. museum II, 1923, 219.

9) Výtisk měl v ruce Zd. Tobolka, jenž naň upozornil F. Strejčka.

10) Značka V D 17 (můj Soupis ruk. Nár. musea I, 264, č. 1404). Prvé znění má na okraji doplňky, upravuje slovosled a tu a tam škrtá. Druhé je přepis prvního, neboť má slovosled, jak byl opraven, ne však co bylo škrtnuto. Písmo se zdá rozdílné, ale podrobné srovnání ukazuje tutéž ruku. To vyniká zejména na příznačném C a H. Prvé znění se končí: "V Praze v neděli po S. Václavu, v den sv. Michala roku 1844". Že to je ruka Hulakovského, ukazuje jeho přepis z 1843 v ruk. III D 28. Na čistopise připsala pozdní ruka: Tomíček? Koubek? Strobach?

11) Proti tisku mají rukopisy ostřeji zejména: str. 25 ř. 10: Proto Josef II. na věčnost zhanobil svou památku, rakouské zřízení (!), královský trůn, že celý národ, král své vlastní poddané, Čechy a ostatní Slovy bez provinění zahubiti si usmyslil. Str. 26 ř. 9: háře s námi naložil než sám Ferdinand II.

ležitých, ani jedna kniha není uchráněna... kdežto desky dvoraké, korunní léna obsahující, i psaní Ferdinanda I. daleko menší ceny a též na hradě Prážském toho času chované, skoro všechny hned od počátku jeho řízení posud se nacházejí." Tyto vědomosti jasně prokazují úředníka guberniálního archívu. A stejným směrem ukazuje obsáhlý výpočet zahraničních lén české koruny (49-50), o nichž spisovatel vykládá, že nebyla nikdy počítána k českému království, aby odrazil pruskou agitaci pro Zollverein a zdůvodnil požadavek odtržení slovanských zemí rakouských od německého Bundu. A snad ještě jasněji dokazují to podrobnosti o sporném území mezi Čechami a Bavorskem zvaném die Frais. Vyčítá tu (28) Františku II., že se nejen zřekl oněch zahraničních lén, ale nehlédl ani na to, aby proti tomu aspoň ten kousek země výměnou dostal za Bavoru postoupený, k Chebu náleželý statek Raďovice, jenž bez odporu a celý co k Čechám náležející uznán byl, anž i vzdálenější celý klášter a statek Waldasský za starodávna a ještě za Ferdinanda I. bezprostředně k Čechám náležel. Spisovatel je tu nepochybně již zasvěcen do jednání, jež se 1845 skončilo dohodou a rozdělením sporného toho území.¹²⁾

Mezi důvody, jimiž Slovo přesvědčuje dynastii, aby se opřela o Slovanů (42), je i ten, že kdo vládne mnoha národům, je ve výhodě proti panovníkům, kteří vládnou národu jedinému. Právě tito rozliční národové jsou silou a podporou císařství rakouského: pozdvihli by se jeden národ, zůstanou mu ostatní věrni a k přivedení pozdvihlého národu opět v poslušnost mu pomohou." Tutéž myšlenku vyslovil Hulakovský 1837 v článku o návštěvě členů panovnického rodu v Národním museu.¹³⁾ A tamtéž čteme, že řečí národ žije a jejím zničením ne jeden člověk, ale celý národ usmrcen bývá, což spisek náš jako by rozváděl celým vzrušeným odstavcem (24).

Autorem Slova je tedy Hulakovský. Co ho přimělo, aby se chopil péra a napsal spisek tak památný a také zcela osamocený v literární jeho činnosti? O tom se zmiňuje sám, třeba jen mimochodem (17), připomínaje, že se jedná o všeobecné uvedení českých škol po celém království Českém a rozumí se, i v náležejících k němu krajinách, totiž v Moravě a Slezsku. Od 1840 jednal totiž ve Vídni zvláštní komitét, jmenovaný vládou, o reformě gymnasií a filosofických ústavů, a jakkoli v něm nebylo ani jediného Čecha, užili toho i čeští pracovníci školští, aby

12) A. S e d l á č e k, Místopisný slovník histor. 192.

13) "Při jediném národě, praví se tu (Květy, příl. 15 č. 4), když se pozdvihne, jakož na Francouzích, Španělich a Portugalsku vidíme, trůn nikoli jist aniž bouří udusiti a přemoci v stavu není." Vzrušený odstavec Slova, jehož se dovolávám dále, je uveden níže v pozn. Článek v Květech byl v závěru censurou škrtnut, ale uchoval se ve výtisku příručky Nár. musea. Na jeho dosah upozornil E. C h a l u p n ý, Havlíček (2. vyd.) 303-4.

zabranili, aby se snad reforma neobrátila proti národním snahám českým jako kdysi reformy josefinské. Když se 1842 roznesla zpráva, že komitét pomýšlí na zavedení češtiny na gymnasia, ujali se této myšlenky veřejně pražský prof. Jos. Chmela a prof. plzeňského ústavu filosofického F.J. Smetana, a to v předních časopisech našich, v Musejníku a Časopise katol. duchovenstva. Naděje zesílily, když počátkem r.1844 přibyl do Prahy jako zemský správce arcivévoda Štěpán, což pokládáno za velký úspěch stavovské opozice, které se v červenci 1843 podařilo vymoci odstoupení nejvyššího purkrabího Chotka.¹⁵⁾ Praha se tím cítila postavena naroveň Pešti, kde byl palatinem Štěpánův otec. Počátkem srpna zamítlo sice císařské nařízení různé návrhy, podané komitétem, ale vyzvalo k podání nových, a k akci té přizván i Jungmann jako prefekt akad. gymnasia. To vzbudilo velké naděje a ještě zvýšilo sebevědomí českých kruhů.

Slovo bylo dopsáno podle závěru¹⁶⁾ v Praze 29. září 1844. V té chvíli vrcholí publicistická činnost J.E. Vocela, spisovatele jedné z nejrozhodnějších politických brožur českého původu z let čtyřicátých, knihy Slaven, Russen, Germanen z r. 1843, a horlivého bojovníka proti útokům na Slovanů v nejvlivnějších novinách tehdejší střední Evropy, v Augsburger Allgemeine Zeitung od 1839. Nyní, v srpnu 1844, se tu Vocel důrazně ozval proti mluvčímu českých Němců Laubovi.¹⁷⁾ Od předešlého roku byl Vocel redaktorem Musejníka, orgánu České Matice a Nár. musea, kam vnesli od 1841 nový život, musejní jednatel Palacký a matičnický kurátor J. Norbert Neuberk. Oba mužové se účastnili opozicí oživeného jednání na zemském sněmu pražském, Neuberk jako nejvyšší zemský písař a zároveň důvěrník konferenčního ministra Kolovrata, Palacký jako právně-historický poradce stavů; z jejich spolupráce vzešel počátkem 1843 dvojí spis na obranu stavovských práv proti vídeňské vládě, kde se nám asi částečně uchovaly přednášky, které předtím šlechticům konal o rok dříve na jejich žádost Palacký.¹⁸⁾ V Matici a Museu se

14) J. Š a f r á n e k, Školy české 1, 1913 288-91 a Heidler 103-4, kde uv. list Jar. Pospíšila o těchto nadějích Článek Smetanův vyšel i samostatně ve velkém nákladu.

15) O Chotkově pádu, způsobeném jeho odpůrcem Kolovratem, A. O k á ě, Český sněm a vláda před březnem 1848 (1947), 119 a d.

16) Proti tomuto datu není námitky. Bojovný výklad o Zollverein (33-6) polemizuje proti 226-30 č. Augsb.Allg.Zeitung, z nichž poslední vyšlo 16.září 1844.

17) K. P a u l, Několik slov o brožurě Slaven, Russen, Germanen v ČMF 12, 1926, 13 a d. Vocel sám přičítal sice autorství knihy Jordanovi, ale Paul přesvědčivě dokázal, že Kollár měl pravdu, když prohlásil za autora Vocela. On sám připomenul 1849 v Musejníku, jak začal psát již 1839 do AAZ a že tím zahájil boj na této frontě.

18) O obou spisech můj článek v Nové svobodě 3, 1926, 227-9. Druhý z nich, Notizen über d.ständ.Verfassung Böhmens, otiskl nyní Okáč 325-56. O Neuberkovi H a n u š, Nár. museum I, 283-4.

soustřeďovali budoucí politikové r. 1845 a 1848 měla v Matici vyjít kniha JUDr. A. Štrobacha O zákonitém stavě českého jazyka, potlačená však esí censurou.¹⁹⁾ Jak neobyčejně stouplu sebevědomí českých kruhů, ukazuje smělá obrana Fr. C. Kampelíka z 1845 a pokus statečného žurnalisty Jak. Malého o založení časopisu, věnovaného obraně českého jazyka, který arci censura nepovolila. A Malý také 1845 hrdě odpověděl hr. J.M. Thunovi, když se blahosklonně ujal českých práv, a vydal tuto odpověď za hranicemi.²⁰⁾ A byl to sám Šafařík, kdo to Malému schválil.

Toť ovzduší, z něhož vzešel spisek musejního archíváře Hulakovského a program, shrnutý v jeho závěru. Není v něm všecko nové. Požadavek českých škol, a to i vysokých, vyslovil o rok dříve v uv. knize Vocel. Odpor protě Zollvereinu projevil již 1843 také Čelakovský, a to v písemné debatě s MUDr. V. Staňkem²¹⁾ o pochybných výhodách připojení Rakouska k celní unii; byla podnícena horlivou agitací pruskou, které vedena hlavně v Augs. Allg. Zeitung a jíž se v čelo postavil sám duchovní otec myšlenky Fridrich List, jenž za tím účelem zajel 1844 do Rakouska. Žádost odtržení českých zemí od německého Bundu, o zrušení jejich označování za německé a také odloučení českého kancléřství od rakouského a jeho spojení s haličským čteme však ve spisku poprvé. A vedle těchto požadavků, shrnutých do onoho programu, vyslovoval Hulakovský jakoby mimochodem ještě dva požadavky jiné, ještě radikálnější, arci jen nepřímou kritikou poměrů rakouských: požadavek konstituce a zrušení censury.²²⁾

V tom, že je nepojal do programu výslovně, projevil patrnou zdrženlivost a uvážlivost. Kontrastují tím ostřeji s výbuchy prudkého temperamentu, s nimiž se ve spisku setkáváme. "Běda nám, volá spisovatel

19) O knize Strobachově Heidler, obsáhlé výňatky ot. Pražák 295-301. Tam s.291 o knížce Kampelíkové, Práva naší řeči a národnosti.

20) M a l ý, Výbor drob. spisů 1,1872,2. Zde spisek přeložen do češtiny.

21) V písemné debatě s MUDr. V. Staňkem o pochybných výhodách, připojení Rakouska k Zollvereinu (Korespondence Čelakovského, v dalším KČ, vyd. F. B í l ý, v Čes. akademii 3,95,107). O cestě Listově 1844 do Rakouska Allg.Dt.Biographie 18.

22) "Tam (v Prusku), praví (46), i v Sasku i v Bavorsku, tedy všude okolo jest konštytuce, kdežto tedy stavové mají podílu na správě zemské, na zákonodáreství, anto zde jsou sněmy jen pouhá maškara; tam i literatura lépe vzkvétá, netrpíc tak mnoho od cenzury jako zde." Spisovatel maluje pak strašáka pruské invaze do Čech, aby dvůr zastrášíl podobně jako zase Vocel hrozil 1841 dynastii Ruskem (ČČM 1849,4,157). A jinde (28) vytýká, že po porážce Napoleonově Francouzům, ač zabrali skoro celou Evropu, ponecháno být národem pod svým vlastním králem, a táže se: "Jestli s nepřitelem tak velkomyslně nakládáno, či jest slušné, velikomyslné, křesťanské vlastním pokojným poddaným toho nepřítí, co se nepřátelům povolilo a čeho dle jich samých únesů i nám se dostati má, totíž konštytuce?" To je smělá narážka na 143.čl. vídeňské úmluvy z 1815, z níž vzešel německý Bund, kde se stanovilo, že všecky státy Bundu zavedou ústavu (Jos. Š u s t a, Dějiny Evropy v l.1812-70, I.1924,110), což však obmezeno již 1820 (tamtéž 128). Článek ten budil již 1819 naděje v mladém Palackém (Korespondence III, 1911,36, jak upozornil V. C h a l o u p e c k ý, Fr. Palacký, 1912,108).

(7), že německé školy mezi sebou trpíme. Víme, k čemu jsou od jich zakladatele určeny a zřízeny. I nerozumná zvířata chválí Boha, každé podle svého způsobu, ve své řeči. Proč by tedy jenom nám Slovanům této svobody nemělo být přáno? Máme snad být horší, podlejší než hovada? Jenom my nemáme k jevení své lásky užívati své vlastní národní řeči, nýbrž řeči našich protivníků? Jest takovéto požadování rozumné, lidské, křesťanské?" "Čech, horlí jinde (10), nemůže být ani zastavatelem své vlasti, být vojákem, leč duchem německým, pod německými vůdci ... ba nemá ani žádného zastání, žádného prostředníka, kterýž by jeho potřeby nahlížel, jeho se ujal a k lepšímu stavu mu dopomohl, neboť i stavové jsou poněmčeni (?) a žádné moci nemají." Hrůza srdce pojímá, mysl trne při pohledu tolikerého zlého, takové záhuby lidstva. A kdo jest toho všeho příčinou, původcem i urputným zlomyslným pachatelem? Duch německý... ten samý duch, který již v barbarském středověku Slovanů v Míšni, ve Frankách, na celém Polabí až do Nizozemí a odtud až do Pomoří i jinde vyhubil a kterýž i nás již od nejdávnějších časů pohltiti usiluje i posavad nad námi, již v 19. století u vzdělanosti tak pokročilými, vládne hůře než ve všech stoletích předešlých." "Zaraziti nám naši řeč, bouří (24), anebo docela odnítí není nic jiného než odnítí nám naši obecnou svobodu, naši bytnost, život náš: poněmčte všechno, a národ český již žít přestal, již zahynul, zabit jest. Jestli ale již krádež, lupictví, násilí, oloupení cti...těžkým, kriminálním přečinením jest a vražda odpravením na šibenici se trestá: tolikero těžkých provinění a kriminálních zločinů dopouštějí se naši protivníci, an nám naši nejsvětější majetnost a svobodu, naši řeč, odnítí a zničením ji spolu celý národ oumylně zabiti usilují. Ti všichni by na šibenicích viseti měli." A to vše prý se děje proto, aby se úředníci nemusili učit česky. Prostý člověk, neznalý češtiny, "jest jenom za nos voděn, národ pak k vůli jedné osobě, pro pohodlí svých, od něho placených úředníků má pozbyti svého nejsvětějšího vlastnictví, své řeči, má být bez zástupce svých národních záležitostí, oloupen být práv národních, své bytnosti, a přechameleontiti se v Němce. A to má sloužit spravedlnosti; v království českém tak slavném má panovati němčina k věčné hanbě národu i trůnu. Tak dalece se zapomenouti mohl bohužel jen přepiatý Josef II. Žádný barbarský národ, třeba by vítězítem byl, nehleděl podmaněný národ jeho národnosti zbaviti...jenom německý císař Josef II. uprostřed svých oprav hůře s námi naložil...Takž jenom Němci, kteří se svou Rechtlichkeit, Redlichkeit, Biederkeit honosí, ti přesahují a převyšují všechny barbarské národy barbarstvím." A ještě na konci Slova (46) vybuchne spisovatel ostrým výrazem o rakouských sněmech. Jsou to prý pouhé maskary proti sněmům v Německu, kde je konstituce.

Nepřekvapí proto, že jediný současný hlas o Slovu, který se dosud podařilo zjistit, nepřipadl ani zdaleka na to, že by spisovatelem byl Hulakovský. Hádal naopak, že spis napsal - mladý Havlíček. Je to hlas ženy, která poznala Havlíčka osobně zcela nedávno a jež se o tento názor sdílela zřejmě se svým chotěm.²³⁾ A tím nebyl nikdo jiný nežli F. L. Čelakovský, jenž se rovněž seznámil s Havlíčkem skoro současně.

Jak připadli na tuto myšlenku? Odpovědi na tuto otázku se můžeme domyslet dosti snadno. Krátce předtím, 28. července 1844, se 25 letý Havlíček vrátil po půldruhém roce z Ruska do Brodu. Ale sotva se doma otočil, spěchal do Prahy a pobyl tu devět dnů. Setkal se tu s Čelakovským, jehož marně hledal ve Vratislavi, kudy se schválně za tím účelem vracel z Moskvy. Zato se ve Vratislavi zdržel v pohostinném domě J.E. Purkyně. Nyní našel uctívaného básníka v Praze. Setkání nabylo pro Havlíčka dosahu tím většího, že byl jím uveden do početného kruhu básníkůvých přátel, kteří užili návštěvy Čelakovského k jeho uctění.²⁴⁾ Havlíček vstoupil tak poprvé do středu českých spisovatelů a seznámil se s nimi osobně. Před rokem zažil v Moskvě radost, že spatřil prvou svou práci, první svůj Obraz z Rus, vytištěný v Květech, ale známostí osobních mezi spisovateli dosud neměl. Přísná autokritičnost a hrdość bránily mu dřívě hledat takové seznámení nebo poslat něco do některého časopisu. K tomu jej osmělil teprve pobyt v Rusku. Seznámil se dřívě pouze se Šafaříkem, ale to jen, že chodil horlivě do universitní knihovny, kde byl velký učenec knihovníkem. Nyní se mu otevřel pohostinný salon dobrého MUDr. V. Staňka,²⁵⁾ kde se právě rozhodoval dramatický zápas vratislavského hosta o ruku sestry doktorovy choti Bohuslavy Rajské, žijící u Staňků. Havlíček byl skoro jistě představen i jí, nebyl-li pak, zvěděla o něm od známých, hlavně od Čelakovského, který si ji z jara příštího roku odvezl do Vratislavě. Básník našel v 23 letém

23) Dne 13.července 1845 píše B. Rajská Dr.Staňkovi: "Jestli pak jste četli Brožurku? (že tím míněno naše Slovo, dokazuje, že když se jí Staňek na to zeptal, odpověděla, že uhodl. KČ 3,354-5). Zdá se mi, že pána spisovatele jsem poznala, je to kdosi blízko hranicům bydlicí." (t.j. na českomoravském pomezí). A k tomu hned dokládá odpovědi na zprávu Staňkova listu o Havlíčkově kritice Tylova Posledního Čecha a o polemikách, jež brzy vypuknou (tamtéž 348): "A ty nešťastný třenic a kritiky, kdyby ti lidé jen nikdy nezapomněli, že je velmi snadno kritizovat, ale ať sami své síly zkoušejí." (351). Je patrné, že to byla Staňkova zmínka, co jí dalo podnět, aby se zeptala na Slovo a že to ho užila, aby mu mohla napovědět, koho míní spisovatelem bydlicím u hranic, narážkou, jejíž nejasnost sama postihla. Vyslovit jméno Havlíčkovo, toho se musila ovšem uvarovat, neboť "černý kabinet" prohlížel soustavně korespondenci do ciziny. Čelakovský chtěl také napsat Staňkovi o Slovu, ale rozmyslil si to nejspíše právě z tohoto důvodu.

24) H a v l í č e k, Korespondence 151. Cenných výkladů vydavatelových se dovolává i pro další. O Havlíčkově přichylnosti k Čelakovskému i Zelený 154 a KČ 4,574.

25) U Staňků spatřil poč. prosince 1846 podobiznu B.Němcové (Korespondence 408). Čelakovský se tam ubytoval. Bylo to u Měchurů, v historickém domě Palackého (KČ 3,150.108). O boji Čelakovského o ruku B. Rajské F. B í l ý ve sborníku B.Němcová 1912 podle KČ 3. Čelakovský přijel do Prahy 28. července a odjel 12. srpna.

ctiteli zalíbení nemenší než Havlíček v uctívaném, o 22 let starším mistrovi. Oba muže spojilo od té chvíle přátelství, které snadno překonalo drobné rozpory a potrvало až do předčasného skonu staršího z nich r. 1853.

Bylo založeno na hlubokých základech vzájemné úcty a zásadních shod v charakteru, názorech i temperamentu. Oba byli svrchovaně čestní, pravdiví, vážní a předce prudcí a stále vzbouření nad malostí svého okolí, což se u obou vybíjelo nejčastěji ironickými a satirickými epigramy. Oba spojovalo hluboké, vroucí, ba vášnivé češství, zakotvené nejen v prosté lásce k lidu a národu a v touze mu pomáhat, ale i v pronikavé znalosti jeho dějin a kultury, a umocněné velikými znalostmi Slovanstva i hrdým odporem k Němcům i poněmčené šlechtě. Oba byli básníci opravdového posvěcení, milovníci lidové poesie, od níž se učili v tvrdé sebekázni, a přitom rození žurnalisté a bojovníci pérem. Čelakovskému se nikdy nespĺnila dávná tužba mládí spatřit Rus.²⁶⁾ Jak se asi vyptával mladého druha, jemuž bylo dopřáno pobýt v Rusku půldruhého roku. A jak se mu stal pro to i pro ostatní sourodé rysy Havlíček blízkým.

A co je asi sblížilo obzvláště, byl Havlíčkův vstup do strany Čelakovského tím, že se připojil k jím zastávané novotě pravopisné. Novoty toho druhu budily právě mnoho rozruchu a nabyly neobyčejného dosahu praktickými důsledky a spory, jež z nich vznikaly. Čelakovský provedl již 1830 novotu, která se však tenkrát neujala, ale 1842 našla vynikajícího zastávce v jeho příteli K.V. Vinařickém, tzv. pravopis důsledný:²⁷⁾ zjednodušení v místo w a ou místo au. Oba přátelé setrvali při novotě, i když se proti ní postavila vysoká autorita Musejního sboru na dobré zdání samého Šafaříka. Havlíček přijal novotu nejspíše hned po setkání s Čelakovským. Zavedl ji aspoň, i když jen zčásti, sotva se stal koncem příštího roku redaktorem Pražských novin, a to, přestože se jím stal na přímluvu Palackého, jenž zůstal neoblomným odpůrcem novoty až do smrti.²⁸⁾ To potěšilo Čelakovského jistě obzvláště. A tohoto mužova oblíbence poznávala paní Čelakovská v spisovateli Slova. Není možná, že se v tom nemýlila?

Slyšeli jsme závažné důvody, nasvědčující tomu, že spisek napsal J. Hulakovský. Neměl však za spolupracovníka Havlíčka?

Nemáme prázádných dokumentů o jejich vzájemných stycích a přece je jisto, že se dobře znali z Brodu. Zde se o 17 let starší Hulakovský narodil a sem se pravidelně vracel do rodného domu, v němž 1877 ze-

26) J. J a k u b e c, v Lit.čes. XIX.stol. II°, 1918, 517.

27) Tak jej nazval 1842 F.Doucha (KČ 4,536). O usnesení Matice a jeho obnovení 1846 a zrušení 1850 K. T i e f t r u n k, Dějiny Matice české, 92, 124-6.

mřel. A v Brodě zakotvil Havlíčkův otec a on sám měl domov od 12 let. Hulakovský byl nadto jakýmsi kulturním dodavatelem rodného města, jemuž kupoval knižní novinky.²⁹⁾ Havlíček přišel proto nepochybně za Hulakovským do musea, když přijel v srpnu 1844 do Prahy; ne-li pak, jistě se s ním setkal na oslavě Čelakovského. A právě asi v srpnu se chopil péra spisovatel Slova, a to možná v rodném Brodě.³⁰⁾ I kdyby se to však stalo v Praze, nebyla by tím spolupráce Havlíčkova vyloučena. Oba krajané se mohli dohodnout o rozdělení práce a pracovat potom každý jinde, Hulakovský v Praze, Havlíček v Brodě. Budiž tomu však jakkoli, Havlíčkova spolupráce by podstatně přispěla k vysvětlení vzniku a obsahu památného spisku.

Tři badatelé, kteří se zabývali záhadami, jaké namítá, dospěli závěru, že autorem je kněz.³¹⁾ Obsahuje vsutku odstavce, které tomu hodně nasvědčují. U Hulakovského zarazí snadno je však pochopíme u Havlíčka, jenž teprve před třemi roky opustil seminář a který dovedl dáti pátému svému Obrazu z Rus v čelo výrok bible. Stejně je tomu s uv. výbuchy mladistvého temperamentu. U Hulakovského nemají protějšku. Zato však zcela zapadají do protiněmeckých útoků mladého Havla Borovského. "Nesmíme zapomínat, píše z Moskvy příteli,³²⁾ že jsme my Češi panující národ v Čechách a Němci jenom trpěný národ... Jen si dupnout. My sami nevíme, co jsme; dělejme jen větší pány, dejme klobouk na stranu a bradu nosme o několik coulů výš." Slovo(30) si stěžuje, že Němci i vý-

28) Palacký zvitězil však přece ještě jednou u Havlíčka v květnu 1846, kdy se Pražské noviny vrátily k pravopisu starému (Polit.spisy, vyd.Tobolka 2,117). Tím se splnily obavy Čelakovského (KČ 3, 418). Soud pamětníka Jak. Malého, Obrození 1,75.

29) Zd. N e j e d l ý, B. Smetana II, 412.

30) Ředitelství Ústředního státního archívu, jemuž za to upřímně děkuji, dalo laskavě vyhledat žádost Hulakovského o dovolenou, aby mohl doma urovnat rodinné věci, na niž upozornil Prokeš. Žádal, aby ji mohl nastoupit po velikonocích 1844, kdy však na ni odešel se již nedá zjistiť. Povolili-li mu ji až o prázdninách, setkal se jistě s Havlíčkem.

31) Tobolka, Heidler i Strejček Bl-3 (zde doklady), jenž ovšem připouští pouze spolupracovníctví neznámého kněze a hádá na Vinařického, kterému se v Slovu (22) dostává čestné zmínky, že "s Šafaříkem kdes krásně vyřekl: "To jest jen krásná poklička, zástěrka, kterou se v Moravě a Slovácku počínající rozervanost a roztrženost naší literatury a následkem toho i národu přikrytí chce." To by mohl být však i ohlas hovorů u Staňků, kde byl kováňský farář, doktorův spolužák a rodák ze Slaného, domácím přítelem. Jistě se tu hovořilo i o nešťastném jeho pokuse o obranu českého úsilí proti útokům vlivného žurnalisty vládního A.J. Gross-Hoffingera, která nedosáhla povolení cenzury, a o jiné jeho obraně, určené do vídeňského německého časopisu a rovněž zamítnuté. O obou dnes asi neznámých projevech KČ 3,54 a Korespondence Vinařického II,1910,402-73,503-24, o Gross-Hoffingerovi i Heidler 188-9. Strejček, dodejme, opřel svůj dohad o účasti také o výklad, že výtisk Slova dostala pí.Čelakovská od něho 9.května 1845,kdy napsal básníkovi: "Vaší Nejmilejší posílám "Slovo" na den 2.dubna 1845, abych vyplnil žádost dobré dušinky." Ale "Slovem" tu míněn děkanův proslov o svatbě, který Čelakovský poprosil pro svoji choť v dopise, na který Vinařický odpovídá (KČ 3,318).

32) Korespondence 136-7, podobně 40. Tam 236 i doklad, o němž hovořím dále.

věsní české nápisy v Čechách za hřích pokládají a vyhlašují. V listopadu 1844 píše Havlíček s uspokojením, že jeho návodem bratr shodil německý štít na domě, a vyslovuje naději, že do jara se mu podaří ještě několik těch německých škvárů přivést do pece. Nevím, jak se stavěl Hulakovský k otázce moravského a zvláště slovenského separatismu. Havlíček byl vášnivým odpůrcem odtržení Slováků od českého jazyka spisovného,³³⁾ stejně jako spisovatel Slova. "Každého, kdož se k českému národu hlásí, praví (21), jest povinností, k této jednotě, jen českou řečí možné, co k svatému svazku se přidružiti a pevně i svatě tu jednotu zachovávat. Kdo se této jednoty odtrhuje a ještě více, kdo se sice k ní přiznává, spolu však ji kazí zhanobováním prostředku k ní jediného... ten nejenom velice chybuje, ale i zjevně a oumyslně zraďy se dopouští." A po nových výkladech, v nichž se dovolává i Šafaříka a Vinařického,³⁴⁾ obrací se Slovo na všecky vlastence touto důraznou výzvou: "Buďtež tedy vy, na Moravě i pod Tatrami bydlící vlastencové, ačli jimi jste, pro Boha rozumní a netropte ještě větší různice; nobrž jestli se k nám znáte, a s námi jednotu držeti chcete, držte ji věrně a upřímně; a protož toho odchylování, jakkoli Vám oblíbeného, zanechte." A týmž důvodem národní kázně hájí Slovo (19) důsledný pravopis Čelakovského a Vinařického, který, jak víme,³⁵⁾ přijal Havlíček.

Zcela Havlíčkovsky³⁶⁾ zní také výzva Slova českému spisovateli, (15). "I my musíme, zní, jen svým vlastním, přirozeným, národním způsobem, ne lpěním na cizotě, následováním jen cizích vzorů a kroků pokračovati. Každý tedy zpytuj své síly, zpytuj svůj národ, jeho řeč a celou přírodu; zvláště když ku spisovatelství povolána se cítíš, vnikni napřed do ducha řeči české, vydob si důkladnou známost její pilným studováním mluvnice, i čítáním knih původních zvláště starých, i práv městských království českého, i přísloví a písní národních českých, a bys se od národní řeči neodchýlil, a pak něco původního pracuj; předmětů k tomu nebude chybět. My musíme přestatí býti národem věčně jen mladým, povždy jen k cizím národům do školy chodícím; musíme dospěti k své vlastní mužné síle, zbaviti se cizího poručnictví, dobytí si samostatného živobytí a státi se sami svými učiteli a řediteli. Musíme míti sami k sobě důvěru, poznati a vážiti si svého dobrého, zvláště svou řeč... musíme poznati i své chyby a sami se jich hledět zbaviti a

³³⁾ Uv. P r a ž á k, Dějiny.

³⁴⁾ Viz pozn. 31. Zde (23) vyčítá moravským separatistům, že jdou za příkladem Bernolákovým a bohužel i Kollára, což je asi ohlas Čelakovského (Jakubec, uv.dílo 684).

³⁵⁾ Viz pozn.28. Slovo zamítá tu "jakési Justemilieu, kteréž nám v loňské Včele české schváleno."

³⁶⁾ Podobný jeho výrok u Zeleného 163.

na místo nich dobré vlastnosti si osvojiti." A jako bychom slyšeli ohlas Havlíčkových zkušeností z pobytu na Rusi,³⁷⁾ když spisovatel pokračuje: "Toť jest právě veliká chyba Slovanů, kteráž příčina jejich ztenčování a záhuby jest, že sami své dobré neznajíce, k sobě vážnosti a důvěry nemajíce, jen cizím modlám se kloníme, pevné vůle a vytrvalosti nemajíce, na své obecné dobré i zlé tak málo dbají, tak nesjednotliví jsou, vše jen cizího, kde a kdykoli se jim to namítne, si oblibují, po cizím baží, cizí vůli se podrobují a tak tuze povolní a služební jsou, že sobě u cizích národů jen jméno otroků získali. (Srb, Serbus-servus, Slave-Sklave). Když sami sebe a svého si nevážíme, tím méně cizí si nás a našeho vážiti bude."

I zřetelný ohlas projevu L. Košuta proti Zollvereinu, který se prozradí obratem, že by to byl spolek se satanášem, vysvětlíme v Slovu (36) snáze z Havlíčka než u Hulakovského. Spisovatel poznal projev zřejmě z Jordanových Jahrbücher für slavische Literatur, které Havlíček sledoval od prvního ročníku z 1843 tak bedlivě, že znal i redaktořovy nesnáze,³⁸⁾ nejspíše od některého moskevského známého petrohradského prof. Kunika, horlivého spolupracovníka listu. Odtud pochází nepochybně i dosti překvapující útok Slova (34-5) na arcikramáře Angličany, že ohrožují dokonce Čínu. Jahrbücher přinesly obsáhlý referát o ruské knize Golubkovové o anglické expansi do Indie a Číny, jež ovšem vzbudila jistě mnoho rozruchu i v moskevských kruzích, v nichž se pohyboval právě tehdy Havlíček.

Originální návrh na spojení českého kancléřství ve Vídni s haličským dochází u Havlíčka snadného vysvětlení jeho bezděkým pobytem ve Lvově ve dvou posledních měsících r. 1842 a hovory s přítelem K. Vl. Zapem a jeho paní, rodem Polkou. U Hulakovského, jenž měl v museu příležitost poznat váhu šlechty, bychom také spíše očekávali její kladné hodnocení než u Havlíčka, který měl k ní stejnou nedůvěru jako Čelakovský.³⁹⁾ A neméně zarazí u úředníka Národního musea, jehož byl Pa-

37) Uložil je hlavně v 5. Obraze z Rus, vydaném 1846 s názvem Cizozemci v Rusích, v ostré kritice ruské šlechty, o níž se opírá jeho soud o Rusku. Za slovanskou chybu pokládá Slovo 37 i lehkovážnost; za její příklad uvádí Břetislava I., Zimního krále i také zná mou červencovou vzpouřu "tiskařů", o níž praví: "Smáli se i letošního roku pozdvihlí dělníci moci zákonní, že se jí nebojí, a co pořídili?" Když přijel Havlíček domů, byla vzpouřa již likvidována vojskem.

38) V říjnu 1843 píše z Moskvy (Quis 111), že Jordan nebude mít v zimě dobré zprávy o Rusku. Košut nazval spolek s Zollvereinem spolkem s peklem podle Jahrbücher I, 1843, 123. Referát o knize Golubkovové vyšel tamtéž 364. S potěšením četl Havlíček v Moskvě i výtah z prvního Obrazu z Rusi v roč. II, 14. O Kunikově spolupracovníctví s Jordanem H. Šleca, Dr. J.P. Jordan v Čas. Mačicy Serbskeje 78, 125, 19. Tam i seznam Jordanových publikací, k nimž náleží i Slovo. Dvojí Havlíčkovu zprávu o Jordanovi z 1846 otiskl z České Včely Strejček 80. Dodejme, že na Zollverein útočí Havlíček ještě 1848 v písničko proti frankfurtskému parlamentu, vyd. F. Tábořským v ČČH 1927, 251.

39) Večerům české šlechty nevěřím, píše prudce v květnu 1844 (Quis 146), to nějaký

lacký dokonce od 1841 jednatelem, že ve výčtu českých spisovatelů jmenuje Slovo (15) Jungmanna, Kollára a Šafaříka, ne však jeho. A ruku mladého bouřliváka postihneme, myslím, i ve významném škrtnutí starosvětského datování svátkem knížete Váslava sv.⁴⁰⁾

Spisek vznikl tedy, jak jsem přesvědčen, spoluprací Hulakovského s mladým Havlíčkem. Porozumíme pak snáze, že se k němu později, kdy to bylo již možno, nepřihlásil ani jeden ani druhý. Snad bychom však přece směli spatřovat takové přihlášení v tom, že Havlíček dal jednomu z prvních úvodníků, které napsal po březnové revoluci r. 1848, název Slovo v čas.⁴¹⁾ To již byl úkol Slova dohrán a jeho program z 1844 nahrazen mnohem podrobnějším programem prvé, a den po vytištění článku, 29. března, druhé petice pražské. Ta mohla již zrát v ovzduší očištěném velkou bouří vídeňskou, jež smetla Metternicha a učinila z mocnářství naráz stát ústavní. Obrovský ten převrat zatlačil do pozadí požadavky programu našeho spisku jako obranu proti Zollverein a německému Bundu. I požadavek českého školství, i nejvyššího, ustoupil starostem, jak se zařídít v novém, revolucí do základů změněném státě, a jak zastat povinnosti, kterými nový stav zavalil jako dravé povodeň národ, do té doby z politických práv vyloučený. Ve shonu a hluku bouřlivých dnů Havlíčkova připomínka, je-li název článku opravdu takovou narážkou, zanikla. Ale původci Slova směli pociťovat dosti učinění. Hnutí petiční, jež se chopilo vedení bez nich, dalo se cestou, kterou navrhli před čtyřmi lety: přímo ke dvoru,⁴²⁾ s pominutím šlechty, s níž se zakrátko rozejde i ten, kdo s ní spolupracoval nejdéle, Palacký.

Návrh na takovou akci petiční byl obsažen, jak víme,⁴³⁾ pouze v původním znění Slova a byl škrtnut, ještě než byl spisek dán do tisku. Prvotním jeho posláním bylo tedy získat veřejné mínění pro takovou

šelma vymyslel. Soudy Čelakovského o šlechtě sebral uv. Jakubec 789. Zajímavý tvrdý soud o odrodilé české šlechtě od haličského Čecha F.V. Jachima, s nímž se Havlíček jistě seznámil ve Lvově, v ČČM 1845, 276.

40) Viz pozn. 10. O tom, jak cizí je václavský kult Havlíčkovu pokolení, moji Světlí a Kacíři (1949) 40.

41) Spisy politické 3, 1550. I článek V. Klementa v Havlíčkově Včele má název Slovo v čas (Redaktorův dodatek ve Spisech vyd. Qui 3, 128).

42) Pražské petici dvoru mohla být ovšem vzorem petice vídeňská z 9. března, o níž K. K a z b u n d a, České hnutí r. 1848, 53. Myšlenka vzešla nepochybně teprve z památné schůze ve Svatováclavských lázních 11. března. V svolání ke schůzi z 8. března (K. S l a v í š e k, Český Repeal 1848, 1947, 110) ji ještě nenajdeme (ke Kazbundovi 42).

43) Rád bych tu poděkoval za bohaté poučení, jaké pro řešení takových otázek poskytuje výborný rejstřík a poznámky V. Černého v KČ a vyslovil přání po zpřístupnění dalších pramenů toho druhu, zejména korespondence Jungmannovy, Palackého a Šafaříkovy. Ani tu však nesmíme zapomenout na to, že i korespondence v této době musí dbát na to, že jí zpravidla čte "černý kabinet."

akci. Cesta ta se ukázala potom neschůdnou a bylo od ní upuštěno. Je to však nepochybně jedna z nejpozoruhodnějších myšlenek památné knížky. Je na tom vidět, co nadějí vzbudil příchod zemského správce Štěpána do Prahy. Či byl návrh škrtnut, aby tuto cestu neučinil neschůdnou, když se dospělo k přesvědčení, že na povolení spisku pražskou cenzurou není pomyšlení a že nezbyvá než se uchýlit za hranice? Tuto i jiné záhady, jaké Slovo namítá, není asi zatím možno řešit, nýbrž nutno je ponechat bádání dalšímu. Základem pro další pokrok našeho poznání v této věci bylo by vydání vzácné té památky podle rukopisného originálu, jež by umožnilo pronikavější její rozbor, než o jaký jsem se mohl pokusit zde.⁴³⁾ Zasloužila by si ho jistě již proto, že vzešla z pera dvou svrchovaně statečných osmačtyřicátníků, kteří věrnost svým zásadám zaplatili nejvyšší obětí života i statků.⁴⁴⁾

44) Kdyby bylo možno prokázat pobyt Hulakovského v Brodě až v srpnu či září 1844 (viz pozn. 30), bylo by třeba vzít v úvahu i spoluúčast V.J.Žáka, jehož tragický osud vypsál 1924 S t i b r a l v Zprávách měst. musea v Ném. Brodě 1922-3 a jehož smýšlení ostře osvětluje jeho list Havlíčkovi u Kazbundy 137.0 Havlíčkově pobytu v Brodě 1844-5 nemáme, žel, podrobného vypsání, jako je práce Zeleného, jež nás tu právě opouští. Kéž by našla pokračovatele stejně důkladného a zasvěceného!

UEBER DIE URHEBER DES ERSTEN TSCHECHISCHEN POLITISCHEN PROGRAMMES

F. M. Bartoš

(Zusammenfassung)

Die Arbeit analysiert die kleine Schrift "Slovo včas o vlastenectví, o češtině a národu československém, s ohledem na spolek německý, zvláště celní" ("Ein Wort zur rechten Zeit über Vaterlandsliebe, die tschechische Sprache und die tschechische Nation, im Hinblick auf den Deutschen Bund, insbesondere den Zollverein"), die ohne Unterschrift in Leipzig im Jahre 1844 erschien und die Richtigkeit der Meinung F. Strojčeka bestätigt, dass sie von Jan Hulakovský (1804-77) verfasst worden war. Seine Autorschaft bezeugen zwei handschriftliche Exemplare dieser Schrift im Nationalmuseum; eines ist das ursprüngliche, das zweite weist Streichungen auf und ist gemässigt, hauptsächlich aus historischen, Gründen, gestützt auf Material des Satthaltereiarchives und in auffallender Übereinstimmung mit seinem Artikel aus dem Jahre 1837. Der Artikel erklärt das Entstehen der Schrift durch die Hoffnungen, die 1844 die Ernennung des Erzherzogs Stephan zum Landesverweser erweckte, schildert die Atmosphäre der tschechischen nationalen Bestrebungen und vergleicht ihre nationalen Forderungen mit den zeitgenössischen Stimmen anderer tschechischer Schriftsteller. Sie weist hierauf auf die auffälligen Ausbrüche des heftigen Temperamentes und kämpferischen Patriotismus hin, die in der Schrift im Gegensatz zum gemässigten Ton des "Slovo" vorkommen, und erläutert so, dass die einzige Stimme, die in der tschechischen Gesellschaft darüber laut wurde, wer die Schrift verfasst hatte, als Autoren Havlíček erklärt. Es sind hinreichend Gründe für die Ansicht vorhanden, dass das "Slovo" in Zusammenarbeit Hulakovskýs und K. Havlíčeks entstand, der Ende Juni 1844 nach anderthalbjährigem Aufenthalt aus Russland nach Havlíčkův Brod zurückgekehrt war, wo seine Familie lebte, und bald darauf nach Prag zu F. L. Čelakovský reiste, hier eine Woche verblieb und in die Gesellschaft der Schriftsteller im Salon MUDr. V. Staněks eingeführt wurde. Im Schlussteil wird die Bedeutung des "Slovo" in der Entfaltung des tschechischen Nationalprogrammes hervorgehoben und die Herausgabe dieses wertvollen Denkmals politischer Bestrebungen in der Vormärzzeit entsprechend der Originalhandschrift befürwortet, und zwar nicht zuletzt mit der Begründung, dass das "Slovo" aus der Zusammenarbeit zweier höchst mutiger Achtundvierziger hervorging, die die Treue zu ihren Grundsätzen mit den höchsten Opfern an Leben und Gütern büssten.